

lilliad haval», «Igavesti», «Ma kõnnin koiduvalgel» jt.

Räägib see lillelikust õrnusest? Veel enam. Just nüüd loob Anna Haava oma parimad humoristlikud värsid, nagu «Ilmarise», «Kas on veel rohtu, mis avitab?», «Uudis» jt.

Läbi valu suudab naerda ainult tugev.

Ja kuigi nii selles kui ka järgnevates kogudes on veel üsna palju (küll kahanevas proportsioonis) armastustüürikat, on selles kõige vähem küll halisemist. Ainult vahetevahel imbuvad miniviku valud aimatavaks. Et hilisem intiimluule on peamiselt vaid nooruse tormide järelkaja, siis seda enam tõusevad esile

Kust siis ammutas luuletaja oma otse imepärasena näiva jõu, mis aitas tal püstitäi, mürdumata ja paindumata läbi elu sam-muda ning ometi eneseks jätta, veelgi enam, jõuda sirge seljaga kõrgesse vanadusse ja jätta loomisvõimeliseks, saavutada koguni uus loominguine tõus? Sellelegi küsimusele saame vastuse tema luuletusi sirvides. Juba 1906. a. «Lainetes», s.o. esimeses kogus pärast ränki vapustusi püüab poetess endasse sisendada: «Mis surnud ei ole, peab elama...» (Igavesti). «Ristlaine-tes» süveneb tema elu-usk «Mu süda usub elu...» («Mu süda usub») ja «Põhjamaa lastes» avaldab Anna Haava otseselt oma jõu ning tugevuse allika:

Ei igatse kadunud aegu.
Ei kevadet tagasi:
Suur kohav, rikas elu,
See tõmbab mind edasi.

Niisiis — elu ise oma mitme-palgelisusega ja kahtlemata ka tugev enesesugestioon — kõigi raskuste kiuste püsti jääda — on olnud luuletaja ammutamatuks tagavaralaekaks. Oma «tõrk-sat vaimu» mainib ta luuletuses «Läbi sügava sügiseöö». Nagu elumotoks on talle saanud sisend-lik hüüatus «Ainult ikka end-aks jääda!» («Selles eluune-näos»), mis klassiühiskonna tingimustes polnud lihtne. Kogu oma eluvõitluse võtab Anna Haava kokku järgmistes värssi-des:

Oma suurtest muredest
Ära lase ennast murda —
Murra sina mured ise!
Tõuse uhkelt nendest üle!
Tões ja teos ennast leia,
Oma hing vaid vaba hoi-a.
(«Oma hing vaid vaba hoi-a»).

Nende tõttu muutub mõisteta-vaks luuletaja peaaegu sajaõdiks ulatunud elujõud ja veel elu hi-lisõhtul loodud sellised kaemus-likud luuletused, nagu «Millest see?», «Väsiind oled, luuletar» ja eriti «Sina uhke põhjamine». Viimases väljendub Anna Haava elukreodo kristalliseerunud kujul kui kunagi varem. See on ühtlasi luuletus, mis oma sügava elutunnetusega haarab lugeja järgitult.

Kui kaugel on see aga ujedast nõmmelillest, kes alustas ligi-kaudu seitse aastakümnet taga-si! Tamme tugevust ja võitja väarikust õhkub siin iga värs, iga sõna.

S. NAGELMAA

Mitte ainult nõmmelill . . .

Ei ole luulesõpra, kes ei tun-neks Anna Haava tagasihoidlik-ke värsiridu:

Kanarbikus kasvasin,
Sambla süles sirgusin...

Olen nõmmelill.

See luuletus, mis ilmus noore poetessi esimeses luuleraamatus, on saanud aastakümnete jooksul nagu Anna Haava elu ja loomingu sümboliks. Ja tõepoolest, just-kui sunniksid sellesama luuletu-se lõpuread — «Ei või õnnel hõi-sata / Ega leinal laulda ka: / Olen nõmmelill» — peitma luuletajat diskreetuse sordiini alla ka oma kõige julgemad laulud: niivõrd harva on leida Anna Haava loo-mingus kirglikku vaimustust, pi-dulikku hoogu, nagu selles üld-se pole n.-õ. pühapäevateemasid.

«Oleks sügis, sureksin,

Sambla süles närtsiksin!»

hindab luuletaja oma elujõudu samas.

Teades aga, niivõrd suurte tormidega elu poetessi radasid on raspeldanud, tekib tunne, et selle väliselt nii silmapaistmatu ja hapra nõmmelille sümboli varjus on pidanud siiski olema midagi hoopis tugevamat, muidu poleks poetess vastu pidanud saatuse ränkadele löökidele.

Anna Haava elu ja loomingu-t pisut terasemalt silmitsedes leiame sellele mõttele siit-sealt kinnitust. Olgu esimeseks näi-teks fakt, kuidas arglikus tütar-lapses Töchter Schule lõpetamisel nii palju meelekindlust jätkub, et endale lõputunnistusele kätte võidelda oma eesti nimi Haava-kivi, kuigi teda juba Pataste koolis oli hakatud saksikult Es-phensteiniks nimetada.

Või kui talle tehakse ettepa-nek midagi kooli raamatukogule kirjutada, siis vastab ta: «Kui ma peaksin kirjutama, siis võiks

see ometi ainult sündida minu emakeeles.» Hiljem meenutab Anna Haava neid seiku luuletu-ses «Emakeel»:

Vihkamist ja vaenu valjut
Töötati mulle ka,
Kui sind kallimaks ma keeltest
Julgeksin kord pidada.

Ja ometi ta julges. See räägib millestki tugevamast kui nõm-melillelisest leebusest.

Varsti hakkab saatus noorele luuletajale õhtralt hoopes jaga-ma. Isakodu kaotus, tervisehäi-red, isa, õe, ema ja armsama surm, majanduslikud raskused — kõik need räägivad ise enda eest ega vaja ligemaid kommentaare. Kui aga jälgida neid elusünd-musi luules, siis näeme, et kõige enam on värssidesse imbunud kodutuse-, üksinduse- ja kehvu-setunnet, kuna aga kõige suure-maid vapustusi ainult aimamisi tajume. Nii leiame kogus «Lain-nes», mis, tõsi küll, ilmus mõ-ningase vaikimise järel pärast Anna Haavale eriti raskeid aegu, vastu ootusi ja võrreldes eelmis-te luulevihikutega hoopis vähem kurtmisi, kuigi põhjust selleks oleks mitmekordselt enam. «Jääb lumekargelt põue / Meil südame sügavam õnn — / Ja südame sü-gavam valu, / Nad ainult aimat-a on...» tõendab luuletaja ise hiljem kogus «Põhjamaa lapsed» (1913). Seevastu aga algab ko-guga «Lained» uus kvaliteet Anna Haava loomingu, tema pöördumine ühiskondlike teema-de juurde. Teiste hädadesse sü-venemine on tal aidanud üle saada omadest.

Mehiselt suleb laulik oma va-lud hingesoppi, kus kannab neid Manala väravani, mehiselt avab ta südame kodumaa ja rahva saatusele, elule. Selle tunnista-jaks on luuletused «Las' õitseda

kaasaegse elu kujutused, mida jär-jest aktiivsemaks muutuv aeg ka ise peale sunnib.

Jõuline ja sütitav, aja vaimu-le vastav (1905), on programmi-liselt lapidaarne «Meie»:

Meie ei taha olla, ei ole
Vaikiv, ununev lehekülj
Aegade-raamatus:
Meie otsaette on kirjutatud
Elusõna!

Liivilikult lihtne ja nägemus-lik on võimukandjate saatust ennustav «Nemad», vahe värvi-mütsis logardeid rooskav «Kul-tuurikandjad» (kogust «Põhja-maa lapsed»), kirglikult kodan-lust süüdistav «Sina, Soodom ja Gomorra!» (kogust «Meie päe-vist») ning paljud teised.

Ja kuigi eluvanker luuletajat vahel õige valusasti riivab ning sunnib kibedalt hüüatama: «Ainult pääle varju ja kätele tööd, / Üks suutäis leiba, üks jalatäis maad — / Oh kodumaa!» või salvavalt ironiseerima oma katusekambritest eluasemete üle («Kui puhus mu katusekambri tuul») või vanadusekännisel na-gu mõistmatuse eneselt küsima:

Kas see siis oligi elu?
See põgus ja rahutu unenägu —
See võitlus- ja kannatus-, loobu-musahel
Ja mõni heledam hetk sääl vahel! —

Kas see siis oligi elu?!
(kogust «Siiski on elu ilus»), ometi jääb ta põhiolemuselt opti-mistlikuks, elujaatavaks inime-seks, kelle varjatud jõuvarudel ei tundu veel piiri.